



Raad van State  
Afdeling Bestuursrechtspraak  
Postbus 20019  
2500 EA 'S-GRAVENHAGE

3SRRC09839431

**Tevens per fax op 070-3651380**

Deurne, 3 april 2019

**Onze ref:** 20170562 Windpark Greenport Venlo / Gemeente Venlo | BP

**Uw ref.:** 201809023/1/R1

**Behandelaar:** Ruud Verkoijen

**E-mail direct:** r.verkoijen@gca.nl

Geachte heer, mevrouw,

Op 13 maart 2019 stuurde u mij het verslag van de Stichting Advisering Bestuursrechtspraak (StAB) en stelt u mij in de gelegenheid om daar binnen drie weken op te reageren. Met deze brief maak ik van die gelegenheid gebruik.

### **Bijlage**

Bij deze brief treft u de reactie van Actiegroep Windturbines Blerick aan (**bijlage 18**) die tevens onderdeel uitmaakt van de reactie die ik hierbij namens mijn cliënten stuur.

#### **1. Nut, noodzaak en alternatieven**

Wij hebben aangevoerd dat de nut en noodzaak ontbreekt er dat er voldoende alternatieven aanwezig zijn om elders de windturbines te plaatsen op locaties die beduidend minder negatieve gevolgen veroorzaken op de omgeving dan wel er toe had moeten leiden dat het plan in afgeslankte vorm in procedure gebracht had moeten worden.

##### *a. Beleid*

Voor wat betreft het beleid, in relatie tot nut en noodzaak en alternatieven, wordt gesteld dat er geen aanleiding is om te stellen dat de Structuurvisie Klavertje 4-gebied in strijd is met provinciaal beleid. Die conclusie is niet juist.

De structuurvisie Klavertje 4-gebied dateert van 26 juni 2012 terwijl het POL 2014 op 12 december 2014 is vastgesteld. In het POL 2014 zijn uitsluitingsgebieden en

---

*voorkomen doe je samen met*

**Goorts + Coppens bv**

Schootense Dreef 31 + 5708 HZ Helmond + Postbus 41 + 5750 AA Deurne + 0492 544 435 + helmond@gca.nl  
Heuvelstraat 14 + 5751 HN Deurne + Postbus 41 + 5750 AA Deurne + 0493 352 070 + deurne@gca.nl  
www.gca.nl + KvK 13038224 + BTW NL800529777B01 + NL31RABO0121430111 St. Beheer Derdengelden

voorkeursgebieden aangewezen. De locatie van het Klavertje 4-gebied is, voor wat betreft het plaatsen van windturbines, niet volledig opgenomen in het POL 2014 en daaruit kan geen andere conclusie worden getrokken dan dat ook de provincie van mening is dat de turbines, voor zover gelegen buiten het voorkeursgebied, niet voldoen aan provinciaal beleid. Immers, als men vond dat die turbines wel passen binnen het provinciale beleid, had men er wel een voorkeursgebied van gemaakt. Dat was echter niet mogelijk omdat de locatie is aangeduid als goudgroene natuurzone en bronsgroene landschapszone.

Verweerder stelt dat een cluster van 6 of meer turbines automatisch inhoudt dat er sprake is van een voorkeursgebied. De StAB-rapporteur gaat daar verder niet op in maar stelt wel dat het POL 2014 geen aanleiding geeft voor de stelling dat de windturbines uitsluitend in de voorkeursgebieden geplaatst mogen worden. Blijkbaar gaat de StAB-rapporteur mee in het betoog van verweerder dat bij een cluster van 6 of meer turbines er automatisch sprake is van een voorkeursgebied.

Om na te gaan hoe het POL moet worden uitgelegd, is de notitie 6: Zoekgebieden windturbines van het plan-MER POL 2014: fase 1,<sup>1</sup> van belang. Daarin wordt niet gesproken over voorkeursgebieden maar over plaatsingsgebieden.

#### "Terminologie

In dit rapport zijn de onderstaande termen gebruikt:

- *zoekgebieden*: gebieden waar windturbines op basis van het betreffende alternatief zouden kunnen worden geplaatst. De criteria voor het aanduiden van de zoekgebieden verschillen per alternatief.
- *uitsluitingsgebieden*: gebieden waar windturbines op voorhand worden uitgesloten. Totale provincie minus uitsluitingsgebieden zijn de zoekgebieden. De uitsluitingsgebieden verschillen per alternatief
- *belemmeringen*: beperkingen voor het plaatsen van windturbines bepaald door wet en regelgeving; de belemmeringen verkleinen de zoekgebieden tot de plaatsingsgebieden;
- *plaatsingsgebieden*: die gebieden binnen de zoekgebieden waar geen belemmeringen aanwezig zijn. Dit zijn de delen van de zoekgebieden waar plaatsing van windturbines daadwerkelijk mogelijk is. Op de kaarten per alternatief zijn dit de 'witte vlekken'."

In het POL 2014 zijn de plaatsingsgebieden vernoemd tot voorkeursgebieden.

---

<sup>1</sup> Plan-MER POL 2014, Onderwerp 6: Zoekgebieden windturbines 18 maart 2013

In het POL 2014 wordt diverse keren de term “voorkeursgebied” genoemd en uit de context daarvan blijkt dat de windturbines binnen de voorkeursgebieden gerealiseerd moeten worden. Hieronder volgt een opsomming van hetgeen hierover in het POL 2014 staat vermeld.

Pagina 12 van het POL 2014:

Op energiegebied is er een forse transitie nodig naar energiebesparing en duurzame opwekking om aan de ambities te voldoen. Daarvoor zijn alle bronnen nodig. Windenergie krijgt in het POL bijzondere aandacht, Limburg heeft namelijk met het rijk afspraken gemaakt over het minimaal te realiseren vermogen. POL2014 geeft onze visie, hoe en waar (voorkeursgebieden en uitsluitingsgebieden) deze opgave het best gerealiseerd kan worden, weer.

Pagina 112 van het POL 2014:

*Plaatsingsvisie (zie ook kaart 5)*

Een aantal typen gebieden leent zich het best voor de nieuwe generatie windturbines. We willen dan ook stimuleren dat nieuwe ontwikkelingen met name plaatsvinden in deze voorkeursgebieden:

- grootschalige landschappen in de jonge Peelontginningen van Midden- en Noord-Limburg;
- gebieden aan de provinciegrens waar reeds turbines staan opgesteld;
- grotere industrieterreinen en ontwikkelingsgebieden voor veehouderij en glastuinbouw;
- daar waar clusters van tenminste 6 turbines kunnen worden opgesteld.

Uit het plan-MER blijkt dat deze gebieden voldoende potentie hebben om de opgave te verwezenlijken.

Pagina 224 van het POL 2014:

## Bijlage 2. De belangrijkste veranderingen op een rij

### 1. Een uitnodigender beleid

Van het begin af aan hebben onze partners gevraagd om een uitnodigend en inspirerend POL. Dat hebben we op verschillende manieren ingevuld.

In hoofdstuk drie over de belangrijkste principes maken we duidelijk hoe we willen bevorderen dat afwegingprocessen al vanaf het eerste begin gericht zijn op kwaliteit. En hoe we ons met name willen richten op voorlopers en experimenteerruimte willen bieden.

De aanpak van de verschillende vraagstukken bevat steeds weer een uitnodiging aan onze partners om mee te helpen bij het realiseren van de ambities. Of dat nou de gemeenten en wooncorporaties zijn bij het vormgeven van de transitie op de woningmarkt, de gezamenlijke gemeenten en marktpartijen zijn om het detailhandelsvraagstuk op te pakken, de waterschappen om mee te werken aan een toekomstbestendig watersysteem, initiatiefnemers en gemeenten om windturbines te realiseren op één van de in het POL opgenomen voorkeursgebieden, de uitdaging aan de veehouderijsector om tot schone stallen te komen, ga zo maar door.

Uit deze passages blijkt dat de windturbines gerealiseerd moeten worden op één van de in het POL opgenomen voorkeursgebieden.

De opsomming zoals genoemd op pagina 112 van het POL 2014 is geen aanvulling op de voorkeursgebieden maar zijn criteria op basis waarvan de voorkeursgebieden zijn aangewezen.

De begrenzing van de voorkeursgebieden is dus bepaald aan de hand van een aantal selectiecriteria:

- de ligging in de grootschalige landschappen in de jonge Peelontginningen van Midden- en Noord-Limburg,
- gebieden aan de provinciegrens waar reeds turbines staan opgesteld;
- grotere industrieterreinen en ontwikkelingsgebieden voor veehouderij en glastuinbouw;
- daar waar clusters van tenminste 6 turbines kunnen worden opgesteld.

Deze vier selectiecriteria hebben geleid tot een kaart met daarop de voorkeursgebieden. Het is dus pertinent onjuist om te stellen dat naast de voorkeursgebieden ook nog eens windturbines kunnen worden geplaatst als deze passen binnen één van de hiervoor genoemde criteria. Nogmaals, de criteria hebben geleid tot de begrenzing van de

voorkeursgebieden. Als de uitleg van verweerder gevolgd moet worden, had er wel gestaan:

Een aantal typen gebieden leent zich het best voor de nieuwe generatie windturbines. We willen dan ook stimuleren dat nieuwe ontwikkelingen met name plaatsvinden in de voorkeursgebieden zoals vermeld op kaart 5 van het POL 2014 dan wel in:

- o grootschalige landschappen in de jonge Peelontginningen van Midden- en Noord-Limburg;
- o gebieden aan de provinciegrens waar reeds turbines staan opgesteld;
- o grotere industrieterreinen en ontwikkelingsgebieden voor veehouderij en glastuinbouw;
- o daar waar clusters van tenminste 6 turbines kunnen worden opgesteld.

De conclusie van de StAB-rapporteur dat het POL 2014 geen aanleiding biedt voor de stelling dat windturbines uitsluitend in de (op kaart 5 begrensde) voorkeursgebieden geplaatst mogen worden, kan niet worden gevolgd. Deze stelling staat immers letterlijk in het POL 2014 en ik verwijs u daarvoor naar de hiervoor aangehaalde passage op pagina 224 van het POL 2014.

*b. Nut en noodzaak*

Voor wat betreft de nut en noodzaak onderschrijft de StAB onze conclusie dat de nut en noodzaak, voor in ieder geval vijf turbines, ontbreekt. Immers, met het realiseren van dit project ontstaat er een surplus van 29 MW terwijl het project ziet op het realiseren van 38 MW.

Daarbij moet worden opgemerkt dat de StAB-rapporteur het project in Holtum niet meetelt met als onderbouwing dat realisatie van dit windpark voor eind 2020 niet aannemelijk lijkt. Het kan zo zijn dat realisatie voor eind 2020 niet aannemelijk is maar een vertraagde procedure, al dan niet ingegeven door een bepaald optreden van de overheid op die locatie, kan geen legitimatie opleveren voor het doordrukken van een project op de andere locatie. Anders gezegd, het kan niet zo zijn dat, omdat ze in Sittard-Geleen niet genoeg doen om een project van de grond te krijgen, dit dan betekent dat dan een ander gebied maar meer windturbines moet accepteren. Ook de gemeenteraad van Venlo was die mening toegedaan en heeft vervolgens niet met dit project ingestemd maar heeft aangegeven dat het plan in afgeslankte vorm wel doorgang kan vinden en dat andere gemeente ook hun bijdrage moeten leveren.

De StAB-rapporteur merkt vervolgens op pagina 26 op dat de nut en noodzaak niet uitsluitend kan worden gevonden in de doelstelling van het behalen van 95,5 MW windenergie per 2020. Dit is echter voor het bestuursorgaan telkens de aanleiding geweest om vast te blijven houden aan dit plan voor het realiseren van 9 turbines en was een plan voor 4 windturbines binnen het Trade Port gebied niet bespreekbaar. Ik verwijs hiervoor naar pagina 10 van de zienswijzennota waarin staat vermeld:

**niet redden. Op basis hiervan en uitgaande van de gemiddeld aangevraagde omvang is de conclusie gerechtvaardigd dat Windpark Greenport Venlo noodzakelijk is voor het tijdig realiseren van de Limburgse windopgave van 95,5 MW in 2020. Er zit hierin slechts een lichte overcapaciteit van 4 MW,**

Door het bestuursorgaan wordt dus onomwonden gesteld dat Windpark Greenport Venlo noodzakelijk is voor het tijdig realiseren van de doelstelling.

De opmerking van de StAB dat de nut en noodzaak wellicht worden gevonden in andere doelstelling, vind ik een opmerking die voorbijgaat aan hetgeen het bestuursorgaan zelf in de zienswijzennota heeft aangegeven. Zowel de leden van Provinciale Staten als de belanghebbenden is telkens voorgehouden dat een project in afgeslankte vorm, bijvoorbeeld 4 windturbines in het voorkeursgebied, niet acceptabel is omdat een project van 9 turbines noodzakelijk is om aan de doelstelling te voldoen. De StAB heeft in haar rapport in ieder geval duidelijk gemaakt dat de noodzaak ontbreekt en daarmee staat dan ook vast dat het besluit in strijd is met artikel 3:2, 3:4 en 3:46 van de Algemene wet bestuursrecht.

### *c. Alternatieven*

Omdat het door verweerder aangeleverde alternatievenonderzoek aanzienlijke tekortkomingen bevat, is in onze opdracht door Witteveen + Bos Raadgevende Ingenieurs B.V. een beoordeling uitgevoerd van het alternatievenonderzoek van AnteaGroup.

Het valt ons op dat er geen tot weinig aandacht wordt besteed aan het rapport van Witteveen + Bos terwijl dat rapport overduidelijk aantoont dat de 5 windturbines buiten het voorkeursgebied niet zijn meegenomen in de beoordeling en dus ook niet bij de score van windpark Greenport Venlo. De StAB-rapporteur had stelliger moeten concluderen dat het rapport van AnteaGroup een vertekend beeld geeft omdat (bewust?) de meest schadelijke turbines buiten de beoordeling zijn gelaten.



20170562

Pagina 7

03-04-2019

Het onderzoek naar alternatieven speelt een grote rol in deze procedure als het gaat om de vijf turbines buiten het voorkeursgebied. Zoals we al hebben aangegeven in ons beroepschrift, hetgeen door de StAB-rapporteur op pagina 78 van zijn verslag wordt bevestigd, zijn vier turbines gepland in de goudgroen natuurzone en twee turbines in de bronsgroene landschapszone. Het plaatsen van deze windturbines leidt tot de aantasting van de wezenlijke kernmerken van de goudgroene natuurzone. Dan zijn geen nieuwe activiteiten mogelijk, behalve als er sprake is van een groot openbaar belang, er geen reële alternatieven zijn en er wordt gecompenseerd.

Kortom, uit de Omgevingsverordening Limburg blijkt dat uit een alternatievenonderzoek moet blijken dat er geen reële alternatieven zijn. Uit het rapport van AnteaGroup maar ook uit het POL2014 (door de voorkeursgebieden aan te wijzen) blijkt dat er wel degelijk reële alternatieven zijn zodat er geen aantasting van de goudgroene natuurzone mag plaatsvinden.

Overigens stelt de StAB-rapporteur op pagina 26 dat in het kader van het Antea-rapport is gezocht naar locaties in het voorkeursgebied voor windenergie conform de Provinciale Omgevingsvisie Limburg 2014 en hij neemt daarbij aan dat is uitgegaan van de op de kaart afgebakende voorkeursgebieden. Die aanname is onjuist. AnteaGroup is uitgegaan van hun eigen uitsluitingscriteria en niet van de afgebakende voorkeursgebieden.

De StAB-rapporteur merkt op pagina 28 terecht op dat het Antea-rapport niet deugt omdat in het alternatievenonderzoek de vijf windturbines buiten het voorkeursgebied niet bij de waardering van het plan zijn meegenomen. Wat kwalijk is, is dat vervolgens door de StAB-rapporteur wordt gesteld dat wij niet hebben aangetoond dat de windturbines buiten het voorkeursgebied niet acceptabel zijn of zouden zijn afgekeurd.

Witteveen + Bos is juist in haar rapport ingegaan op die vijf turbines en noemt deze het locatiealternatief. Vervolgens wordt dezelfde methode toegepast die AnteaGroup gebruikt en dat wordt gelegd over het locatiealternatief. Witteveen + Bos concludeert vervolgens:

#### Rangorde locatiealternatief

Uit afbeelding 4.1 blijkt dat er 51 zoekgebieden nader zijn onderzocht. Qua rangorde zou het locatiealternatief ongeveer terecht komen in:

- plaats 30 in plaats van top 10 qua aantal geluidgehinderden;
- plaats 40 in plaats van top 30 qua aantal mensen < 2.400 m (beleefbaarheid landschap);
- plaats 40 in plaats van top 10 qua ruimtebeslag in NNN;
- nummer laatst qua lijnlengte;
- overall plaats 30/40 in plaats van top 10.

#### Oordeel locatiealternatief

Geconcludeerd wordt dat, indien het locatiealternatief was meegenomen in het alternatievenonderzoek, of als zoekgebied 131 'Greenport' was uitgebreid met locatiealternatief, de locatie 'Greenport' beduidend anders (slechter) zou scoren dan zoals is weergegeven in het onderzoek van Antea Group. Het onderzoek van Antea Group kent hiermee dus een belangrijke omissie.

Duidelijker dan die conclusie kan het niet zijn en dat die conclusie wordt getrokken is ook logisch omdat de vijf zuidelijke turbines niet voor niets buiten het voorkeursgebied liggen.

Hoewel de StAB-rapporteur stelt dat wij niet hebben aangetoond dat de vijf turbines buiten het voorkeursgebied niet acceptabel zijn of zouden zijn afgekeurd, hebben we dat met het rapport van Witteveen + Bos wel degelijk gedaan. De conclusie van de StAB-rapporteur kan dan ook niet worden gevolgd en het lijkt er op dat er onvoldoende aandacht is besteed aan het aangeleverde deskundigenrapport.

## 2. Geluid

### a. Normstelling

Er wordt door de StAB-rapporteur ingegaan op het recente WHO-rapport (Environmental Noise Guidelines for the European Region) waarin een advieswaarde van 45 dB Lden wordt voorgesteld. Ook wordt aangegeven dat door de WHO geen of onvoldoend bewijs is gevonden voor gezondheidseffecten bij blootstelling aan windturbinegeluid.

De StAB-rapporteur gaat daarmee voorbij aan het feit dat de WHO concludeert dat de gehanteerde waarde van Lden en Lnight onvoldoende is om de gezondheidseffecten bij mensen te beoordelen:

*"Wind turbines can generate infrasound or lower frequencies of sound than traffic sources. However, few studies relating exposure to such noise from wind turbines to*



*health effects are available. It is also unknown whether lower frequencies of sound generated outdoors are audible indoors, particularly when windows are closed.*

*The noise emitted from wind turbines has other characteristics, including the repetitive nature of the sound of the rotating blades and atmospheric influence leading to a variability of amplitude modulation, which can be a source of above average annoyance (Schäffer et al., 2016). This differentiates it from noise from other sources and has not always been properly characterized. Standard methods of measuring sound, most commonly including A-weighting, may not capture the low-frequency sound and amplitude modulation characteristic of wind turbine noise (Council of Canadian Academies, 2015).*

*Even though correlations between noise indicators tend to be high (especially between LAeq-like indicators) and conversions between indicators do not normally influence the correlations between the noise indicator and a particular health effect, important assumptions remain when exposure to wind turbine noise in Lden is converted from original sound pressure level values. The conversion requires, as variable, the statistical distribution of annual wind speed at a particular height, which depends on the type of wind turbine and meteorological conditions at a particular geographical location. Such input variables may not be directly applicable for use in other sites. They are sometimes used without specific validation for a particular area, however, because of practical limitations or lack of data and resources. This can lead to increased uncertainty in the assessment of the relationship between wind turbine noise exposure and health outcomes.*

*Based on all these factors, it may be concluded that the acoustical description of wind turbine noise by means of Lden or Lnight may be a poor characterization of wind turbine noise and may limit the ability to observe associations between wind turbine noise and health outcomes."<sup>2</sup>*

Door de WHO wordt vastgesteld dat er meer onderzoek moet worden gedaan naar de gezondheidseffecten door windturbines maar concludeert ook dat de huidige normstelling onvoldoende is om het karakteristieke geluid van windturbines te normeren.

---

<sup>2</sup> Environmental noise guidelines for the European Region,, World Health Organisation 2018, p. 85 en 86

Gelet op het in beroep aangevoerde voorzorgsbeginsel moet er een pas op de plaats worden gemaakt en moet er eerst aanvullend onderzoek worden verricht voordat er wordt verder gegaan met het bouwen van windturbines van meer dan 200 meter hoog.

Het valt op dat de StAB-rapporteur op pagina 38 en 43 van het rapport aangeeft dat er eerder door de StAB advies is uitgebracht (Drentse Monden) met betrekking tot het pulserend karakter van windturbinegeluid en daar nu niets van vindt. In dat eerdere StAB-verslag, dat doorgaans door uw Afdeling wordt gevolgd, wordt een straffactor van 5 dB aanbevolen vanwege het pulserende karakter van het geluid. Uw Afdeling heeft dat niet overgenomen in uw uitspraak maar als de StAB-rapporteur zo onafhankelijk is als wordt gesteld, was men daar wederom in dit rapport ook op ingegaan. De StAB is immers bij het opstellen van het andere StAB-verslag niet voor niets tot de betreffende conclusie gekomen. Wij zijn van mening dat, als de StAB het standpunt over de 5 dB als straffactor heeft ingenomen en de Afdeling die aanbeveling niet heeft overgenomen, de StAB daar wel op in moet gaan en zich niet zonder meer neer moet leggen bij een eerdere uitspraak van uw Afdeling.

*b. Aanvaardbaar woon- en leefklimaat*

De lijn in de jurisprudentie is dat het voldoen aan normstelling niet betekent dat er een aanvaardbaar woon- en leefklimaat gegarandeerd is. Die lijn is ingezet in het kader van de beoordeling van geuremissie van veehouderijen, als de Wet geurhinder veehouderijen is toegepast, maar zien we ook terug bij de beoordeling van geluid, bijvoorbeeld als het Activiteitenbesluit bepaalt dat het stemgeluid buiten beschouwing moet blijven en bij andere planologische zaken.<sup>3</sup>

Het is vreemd dat die lijn niet wordt doorgezet als het gaat om geluid van windturbines. Immers, dan wordt gesteld dat met het voldoen aan het Activiteitenbesluit ook een aanvaardbaar woon- en leefklimaat gegarandeerd is. Omdat mijn cliënten het niet eens zijn met de afwijkende jurisprudentie als het gaat om windturbines, blijven ze bij hun standpunt dat er geen aanvaardbaar woon- en leefklimaat gegarandeerd is als aan de normstelling van het Activiteitenbesluit is voldaan.

Door de StAB-rapporteur wordt gewezen op eerdere uitspraken van uw Afdeling maar wij blijven van mening dat met de normstelling zoals vermeld in het Activiteitenbesluit niet kan worden gesteld dat een aanvaardbaar woon- en leefklimaat is gegarandeerd. Dat wordt ook

<sup>3 3</sup> O.a. ABRvS 25 juni 2014, 201308293/1/A1 en ABRvS 25 oktober 2017, 201604144/1, ro. 10.6 derde alinea

bevestigd door het rapport van de WHO van 2018 waarin eveneens wordt geconcludeerd dat de normstelling onvoldoende is om de effecten van windturbines in kaart te brengen:

*“Based on all these factors, it may be concluded that **the acoustical description of wind turbine noise by means of Lden or Lnight may be a poor characterization of wind turbine noise** and may limit the ability to observe associations between wind turbine noise and health outcomes.”<sup>4</sup>*

c. *Laagfrequent en infrasoon geluid*

Voor wat betreft laagfrequent geluid wordt gesteld dat er geen wettelijke normen bestaan voor laagfrequent geluid. Ook staat vermeld dat bekend is dat de turbines een zekere mate van laagfrequent geluid voortbrengen. Met betrekking tot laagfrequent geluid en infrasoon geluid wordt door de StAB gesteld dat het menselijk gehoor relatief ongevoelig is voor laagfrequent geluid en dat het windturbine(infra)geluid in de praktijk niet boven de gehoordrempel van omwonenden uitkomt.

Deze conclusies zijn vreemd omdat niet ter discussie staat of laagfrequent geluid en/of infrasoon geluid hoorbaar is, maar of het schadelijk is.

Door de StAB-rapporteur wordt gesteld dat bij nieuwere en grotere turbines het aandeel laagfrequent geluid naar verwachting iets kan toenemen. Van de andere kant wordt door de StAB gesteld dat er onvoldoende wetenschappelijk bewijs beschikbaar is voor een directe relatie tussen gezondheidsrisico's en het laagfrequent en infrasoon geluid van windturbines.

We hebben dus te maken met een Lden en Lnight norm waarin volgens uw Afdeling laagfrequent geluid verdisconteerd zit terwijl de StAB concludeert dat bij de nieuwere en grotere turbines het laagfrequent geluid toeneemt. Als het laagfrequent geluid zit verdisconteerd in de norm, dan kan dat alleen gelden voor de lage turbines omdat de StAB-rapporteur stelt dat het laagfrequent geluid toeneemt bij de huidige generatie turbines. Er kan dus niet worden volgehouden dat het laagfrequent geluid verdisconteerd blijft in de Lden en Lnight-norm. Op dat onderdeel schiet het StAB-verslag dan ook tekort.

---

<sup>4</sup> Environmental noise guidelines for the European Region,, World Health Organisation 2018, p. 85 en 86

### 3. Natuur en strijdigheid met de Omgevingsverordening Limburg

Hiervoor is al ingegaan op het feit dat een aantal turbines binnen de Goudgroene natuurzone en Bronsgroene landschapszone zijn geprojecteerd. In het StAB-verslag wordt aangegeven dat een ruimtelijk plan dat betrekking heeft op een gebied dat is aangewezen als Goudgroene natuurzone, geen nieuwe activiteiten mogelijk mag maken die de wezenlijke kenmerken van het gebied aantasten. Volgens de Omgevingsverordening kan daar van worden afgeweken als er sprake is van (1) een groot openbaar belang, (2) er geen reële alternatieven zijn en (3) er wordt gecompenseerd.

De StAB-rapporteur verwijst in zijn rapport op pagina 80, voor de beantwoording van de hiervoor genoemde drie criteria, naar hetgeen door verweerder wordt gesteld maar komt niet zelf tot een conclusie.

Gelet op hetgeen de StAB-rapporteur op pagina 28 stelt, dat er binnen de provinciegrenzen alternatieve locaties beschikbaar zijn voor windparken, en het door ons ingebrachte deskundigenrapport van Witteveen + Bos, had de StAB-rapporteur moeten concluderen dat er niet aan de voorwaarde 2, dat er geen reële alternatieven zijn, is voldaan.

Ik verzoek u deze reactie en de reactie van de Actiegroep Windturbines Blerick, die u als hier ingelast kunt beschouwen, te betrekken bij de voorbereiding van de zitting en bij uw uitspraak

Vriendelijke groet,  
Goorts + Coppens



Ruud Verkoijen  
advocaat



## BIJLAGE 18



Per adres: Jos Raedts  
Klingerbergsingel 243  
5925 AH Venlo-Blerick

[www.actiegroepwindturbines.nl](http://www.actiegroepwindturbines.nl)  
[info@actiegroepwindturbines.nl](mailto:info@actiegroepwindturbines.nl)

Blerick, 2 april 2019

Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State  
Postbus 20019  
2500 EA Den Haag

Onderwerp: Windpark Greenport Venlo, deskundigenverslag STAB d.d. 8 maart 2019

Geachte heer, mevrouw,

Graag maken we gebruik van de mogelijkheid om via Goorts + Coppens Advocaten een zienswijze naar voren te brengen op bovengenoemd verslag.

Om te beginnen willen wij opmerken, dat wij hadden verwacht 4 weken tijd te hebben voor een reactie na ontvangst (14 maart 2019) van het verslag. Die tijd hadden wij ook nodig. Maar naar wij begrijpen wordt in het kader van de Crisis- en herstelwet ook hier een kortere termijn gehanteerd dan gebruikelijk.

Wij hebben het verslag doorgenomen en wat opvalt is dat het verslag in z'n algemeenheid vaag is. Verder valt op dat op een aantal door ons aangedragen relevante zaken niet of nauwelijks wordt ingegaan. Anders gezegd, wij zijn van mening dat ons beroepschrift d.d. 14.11.2018 onvoldoende is meegenomen. Bij het onderdeel geluid lijkt slaafs het standpunt van de Afdeling Bestuursrechtspraak te worden gevolgd, lijkt er geen sprake meer te zijn van een onafhankelijk advies van de STAB. Gedane uitspraken van de Afdeling Bestuursrechtspraak in windturbinezaken lijken de advisering te veel te beïnvloeden. Wij willen nog benadrukken, dat het hier om vele redenen geen "standaard" windturbinezaak betreft.

Wij hebben ervoor gekozen op enkele thema's in te gaan:

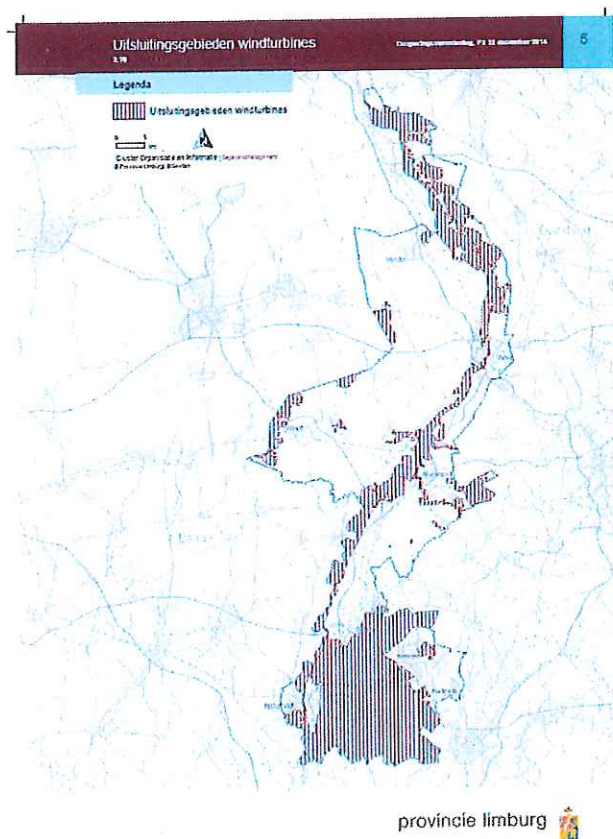
1. VOORKEURSGEBIED
2. ADVIES COMMISSIE VOOR DE M.E.R. EN LOCATIESTUDIE ANTEAGROUP
3. GELUID

#### 4. GEMEENTERAAD VENLO EN BOEKEND/BLERICK + OPMERKING MER

##### 1. VOORKEURSGEBIED

De STAB stelt dat uit het provinciale beleid kan worden afgeleid dat het windpark binnen het voorkeursgebied ligt vanwege de omvang van het park. Gesteld wordt dat uit het provinciale beleid niet volgt dat windturbines binnen het op de kaart aangeduide voorkeursgebied moeten worden gebouwd. De STAB baseert zich op artikel 2.10.2 van de Provinciale Omgevingsverordening waarin staat dat er geen windturbines gebouwd mogen worden in "uitsluitingsgebieden".

##### COMMENTAAR



Kaart 5 Provinciale Omgevingsverordening

De omgevingsverordening geeft op kaart 5 aan wat de uitsluitingsgebieden zijn. Er wordt in de omgevingsverordening niet gesproken over voorkeursgebieden. Mag je dan zomaar de conclusie trekken, dat je overal buiten de uitsluitingsgebieden windturbines mag neerzetten? Nee, natuurlijk niet. Dan zou de hele uitgebreide voorkeursgebieden-discussie in het kader van het POL2014 geen enkele zin hebben gehad. Dan zou de plankaart energie van het POL2014 (waarop aangegeven uitsluitingsgebieden én voorkeursgebieden) geen enkele zin hebben, dan zouden constatering zoals " *Uit het plan-MER blijkt dat deze gebieden voldoende potentie hebben om de opgave te verwezenlijken.*" zinloos zijn.

Nergens is in de stukken die betrekking hebben op de totstandkoming van het POL2014 een ondersteuning te vinden voor het standpunt van de STAB. Nee, integendeel; er wordt zorgvuldig toegewerkt naar de totstandkoming van voorkeursgebieden waar voldoende plaats is om de opgave te verwezenlijken. Wij hebben onder andere doorgenomen alle stukken (246 MB) die van de provincie zijn ontvangen op 20 juni 2018 door Goorts + Coppens Advocaten als reactie op een WOB-verzoek d.d. 23 mei 2018, waarbij in het kader van de in het POL2014 aangewezen en op de kaart gezette uitsluitings- en voorkeursgebieden voor windturbines is gevraagd om alle rapporten en documenten die hebben geleid tot de aanwijzing en begrenzing van deze gebieden. Op uw verzoek sturen wij u deze stukken graag toe.

In het kader van het voortraject wijzen wij op "Plan-MER POL 2014, notitie zoekgebieden windturbines d.d. 18.03.2013".

In deze notitie wordt gesteld :

- Totale provincie minus uitsluitingsgebieden zijn de zoekgebieden.
- Plaatsingsgebieden zijn die gebieden binnen de zoekgebieden waar plaatsing van windturbines daadwerkelijk mogelijk is.

In de plaatsingsgebieden met weinig woningen blijken clusters van 6 of meer turbines mogelijk, zelfs 12 of meer indien turbines in bos of EHS worden geplaatst.

In het POL2014 **wordt verwezen naar de plankaart energie** (voorkeursgebieden en uitsluitingsgebieden windenergie) en vervolgens wordt letterlijk gesteld (zie paragraaf 5.5.4):

*"Een aantal typen gebieden leent zich het best voor de nieuwe generatie windturbines. We willen dan ook stimuleren dat nieuwe ontwikkelingen met name plaatsvinden in deze voorkeursgebieden:*

- *grootschalige landschappen in de jonge Peelontginningen van Midden- en Noord-Limburg;*
- *gebieden aan de provinciegrens waar reeds turbines staan opgesteld;*
- *grotere industrieterreinen en ontwikkelingsgebieden voor veehouderij en glastuinbouw;*
- *daar waar clusters van tenminste 6 turbines kunnen worden opgesteld.*

*Uit het plan-MER blijkt dat deze gebieden voldoende potentie hebben om de opgave te verwezenlijken."*

Het lijkt nogal vanzelfsprekend dat je dus naar de kaart energie kijkt, **waarin deze voorkeursgebieden zijn verwerkt**; 4 van de 9 windturbines staan in het voorkeursgebied, de 5 windturbines richting Blerick staan niet in het voorkeursgebied.

De provincie stelt dat *"gebieden waar ruimte is voor tenminste 6 turbines niet op de kaart zijn opgenomen"*.

Zoals hierboven aangegeven zijn in de uitgestrekte peelgebieden zelfs clusters van 12 of meer turbines mogelijk. Het zou toch ook belachelijk zijn als je juist grote projecten van tenminste 6



turbines buiten het voorkeursgebied, zoals aangegeven op de kaart, zou kunnen plaatsen op iedere willekeurige plek? Dan heeft dat voorkeursgebied geen enkele zin meer.

Wij willen in dit kader nogmaals opmerken, dat er in het onderhavige geval helemaal geen sprake is van een cluster van 6 windturbines.

Bij de lijnopstelling werd uitgegaan van een ononderbroken lijn. Hier heb je echter de cluster 1 t/m 4 de cluster 5 t/m 6 en de cluster 7 t/m 9. Die laatste cluster moet al helemaal gezien worden als een aparte cluster vanwege de ligging tussen de Rijkswegen die er ook toe leidt dat er sprake is van een afwijkende ruimte tussen de turbines die ook nog eens in maat verschillen en geen gelijke verhouding hebben tussen rotor en mast.

Duidelijk is, dat het POL2014 gezien moet worden als basis voor het windpark. De eerdere Structuurvisie Klavertje 4-gebied (2012) is hierdoor dus overruled.

Een gedeelte van het in deze structuurvisie genoemde zoekgebied is immers in het POL2014 niet overgenomen als "voorkeursgebied". Er kan dus alleen nog maar sprake zijn van de windturbines 1 t/m 4. Het zoekgebied voor windturbines is door het POL2014 automatisch verkleind, je mag stellen dat de windturbines 5 t/m 9 daardoor geen deel meer uitmaken van het zoekgebied. Anders waren ze heus wel opgenomen in de voorkeursgebieden.

Het POL2014 geeft aan dat er voldoende ruimte is binnen de voorkeursgebieden (kaart) om windturbines te plaatsen. Denk daarbij met name aan de grootschalige landschappen in de jonge Peelontginningen van Midden- en Noord-Limburg.

Hier is voldoende ruimte en er zijn *voldoende mogelijkheden windturbines ver genoeg van (geconcentreerde) woonbebouwing* te plaatsen.

De provincie stelt in het inpassingsplan dat de locatie "keer op keer is herbevestigd, onderbouwd en verankerd". Dat is dus niet waar, in het meest belangrijke stuk, het POL2014, is maar een gedeelte van de locatie opgenomen. Gezien het feit dat deze locatie eerder als zoekgebied is beschouwd en dus bekend was, houdt dat in dat dit gedeelte van de locatie (5 windturbines richting Blerick) toen dus DEFINITIEF is afgefallen.

## **2. ADVIES COMMISSIE VOOR DE M.E.R. EN LOCATIESTUDIE ANTEAGROUP**

De STAB stelt dat volgens de Commissie voor de m.e.r. (advies 10.7.2018) extra informatie nodig is waaruit de vergelijkbaarheid zou blijken ten opzichte van andere locaties en over cumulatieve effecten van dit en andere windparken voor (met name) rosse vleermuizen, dat in reactie hierop een locatiestudie is opgesteld door AnteaGroup.

Gesteld wordt dat in het Antea-rapport kennelijk slechts rekening is gehouden met de vijf noordelijke turbines, min of meer in het voorkeursgebied van het POL2014. Gesteld wordt dat daarmee niet blijkt dat de turbines die zich buiten het voorkeursgebied van het POL2014 bevinden daarmee niet acceptabel zijn of zijn afgekeurd, dat ook niet wordt ingezien waarop die stelling gebaseerd is. Gesteld wordt dat in het kader van het Antea-rapport is gezocht naar locaties in het voorkeursgebied voor windenergie conform het POL2014 (het op de kaart afgebakende voorkeursgebied wordt aangenomen). Gesteld wordt dat wel gezegd kan worden dat het alternatievenonderzoek van geringe betekenis is voor de beoordeling van de relatieve

geschiktheid van de huidige locatie voor plaatsing van negen windturbines. Gesteld wordt dat enerzijds de effecten van het voorliggende windpark niet in hun totaliteit in het alternatievenonderzoek zijn betrokken, dat anderzijds locaties in het onderzoek zijn meegewogen waar geen ruimte is voor negen turbines. Gesteld wordt dat het niet aan de STAB is of met het Antea-rapport wordt voldaan aan het advies van de Commissie voor de m.e.r. . Het feit dat er alternatieve locaties bestaan maakt niet dat er voor een alternatieve locatie moet worden gekozen. Of er geen reële alternatieven voorhanden zijn kan de STAB niet beoordelen. Wel bevestigt het Antea-rapport dat binnen de provincie alternatieve locaties aanwezig zijn.

## COMMENTAAR

De Commissie voor de m.e.r. stelt in haar advies van 10 juli 2018:

*"Het is niet aan de gemeenten Venlo en Horst aan de Maas om een vergelijking met locaties buiten hun gemeenten te maken bij het afwegen van de ruimtelijke inrichting van hun grondgebied. Het is wel aan de provincie om bij een PIP-procedure de locatiekeuze breder te onderbouwen dan alleen het grondgebied van een specifieke gemeente. Hiermee wordt duidelijk of de locatie op de Greenport vergelijkbaar, geschikter of minder geschikt is dan andere mogelijke locaties in Limburg. De Commissie begrijpt de tijdsdruk op het project, maar vindt een goede locatieonderbouwing, waarbij ook onderzoek naar andere mogelijke locaties heeft plaatsgevonden, essentiële milieu-informatie voor de besluitvorming. Het feit dat andere locaties voor windturbineparken mogelijk niet vóór 2020 kunnen worden gerealiseerd, mag niet bepalend zijn voor de afbakening van het milieuonderzoek. De Commissie vindt het essentieel dat de vraag wordt beantwoord of er locaties zijn die vanuit milieuoogpunt meer voor de hand liggen. Voor dit PIP moet naar de mening van de Commissie een zelfde milieuonderbouwing beschikbaar zijn, als wanneer de provincie eerder, in het POL 2014, wel de keuze had gemaakt om zelf locaties te onderzoeken, af te wegen en eventueel aan te wijzen."*

Voor eenieder mag duidelijk zijn, dat het onderzoek van AnteaGroup niet voldoet aan dit advies, alleen al omwille van het feit dat in het onderzoek de 5 windturbines richting Blerick ontbreken.






Tekst in Antea-rapport bij locatie Greenport:

*"Dit zoekgebied biedt mogelijkheden voor een lijnopstelling die past bij de beleidsuitgangspunten van de provincie Limburg. De lijn langs de spoorlijn ligt op **relatief grote afstand van geluidgevoelige objecten en buiten gebieden die een aanduiding op basis van het NNN hebben.**"*

Duidelijk mag zijn dat dit niet zou opgaan voor de 5 windturbines richting Blerick; daarbij is het ook zo dat deze 5 windturbines buiten het zoekgebied van AnteaGroup vallen. Windturbines 5 en 6 hebben in ieder geval overlap buiten de belijning, windturbines 7 t/m 9 liggen geheel buiten de belijning **en maken dus helemaal geen deel uit van het zoekgebied**. Geconcludeerd kan worden dat deze windturbines sowieso niet zouden kunnen worden gerealiseerd volgens de uitgangspunten van AnteaGroup, ze liggen immers buiten het zoekgebied. Daarmee kan ook gezegd worden dat ze niet acceptabel zijn of zijn afgekeurd.



### Legenda

-  Provinciegrens
-  Natura2000
-  Natuur in gebiedsreus natuurzone
-  Woningen
-  Voorkeursgebieden

*Antea-rapport, gebied 131, locatie Greenport*

En het is niet zo, zoals het STAB ten onrechte veronderstelt, dat AnteaGroup exact het afgebakende voorkeursgebied heeft gevolgd. Zie onderstaande uitsnede van de energiekaart van het POL2014, waarin in blauw aangegeven de voorkeursgebieden.



Uitsnede uit bijlage 5, POL2014

Door het Antea-rapport wordt dan ook impliciet nogmaals benadrukt dat het eerdere zoekgebied voor de windturbines met de vaststelling van het POL2014 terecht verkleind is.

Wat ons meer dan uitermate verbaast, is dat de STAB geen aandacht schenkt aan het in opdracht van Goorts + Coppens Advocaten en ARAG gemaakte rapport van Witteveen + Bos. Dit rapport is overigens aan de orde geweest tijdens het overleg met de STAB.

Het Antea-rapport vergelijkt alleen de vijf windturbines in het noordelijk gebied van Trade Port (waarvan er één al niet mogelijk is vanwege een buisleiding) en laat de vijf windturbines richting Blerick buiten het voorkeursgebied buiten beschouwing. Met als gevolg dat het locatiegebied 'Greenport' (bestaande uit 5 windturbines) goed scoort bij het alternatievenonderzoek. Dit is aanleiding geweest om Witteveen + Bos opdracht te geven voor het uitvoeren van een onderzoek waarin de vijf "weggevallen" turbines worden beoordeeld. Dan blijkt dat deze locatie bijzonder slecht scoort. Gesteld wordt dat de geschiktheid van het gebied waar de 5 turbines richting Blerick zijn gepland laag is en niet hoog, zoals GS stelt. **Gesteld wordt dat het besluit van GS dus op onjuiste informatie berust.**

### 3. GELUID

De STAB constateert dat de Afdeling in eerdere uitspraken heeft aangegeven dat er geen aanleiding is voor het oordeel dat de gehanteerde geluidsnormen van 47 dB<sub>Lden</sub> en 41 dB<sub>Lnight</sub> buiten toepassing moeten blijven. Het is volgens de Afdeling niet nodig om uit het oogpunt van een goede ruimtelijke ordening een grotere afstand van windturbines aan te houden, dan uit de normstelling volgt. Gesteld wordt dat de 45 dB<sub>Lden</sub> voor windturbinegeluid uit de recente WHO-Richtlijn een advieswaarde betreft, niet ingegeven door bewijs voor gezondheidsrisico's, maar door de mate van hinder. Gesteld wordt dat artikel 3.14a Abm en het RMW geen mogelijkheid bieden om rekening te houden met een straffactor voor geluid (impulsvormig karakter), dat de huidige wetenschappelijke inzichten verder geen bewijs opleveren voor directe effecten van windturbines op de gezondheid. Gesteld wordt dat laagfrequent geluid wordt geacht te zijn meegenomen in de geluidnormstelling voor windturbines van het Activiteitenbesluit milieubeheer, dat infrageluid over het algemeen onhoorbaar moet worden geacht en in ieder geval niet luid genoeg is om effecten op de gezondheid te veroorzaken. Omtrent het pulserende karakter van windturbinegeluid is aangegeven dat de STAB daarover een passage heeft gewijd in het deskundigenbericht inzake Windpark Drentse Monden, dat de Afdeling heeft aangegeven dat een mogelijke hinderlijkheid vanwege dat aspect al is verdisconteerd in de normstelling en dat er geen wetenschappelijke consensus bestaat over de toereikendheid van de geluidsnormen. Dat er vooralsnog geen reden bestaat om niet van de bestaande normstelling uit te gaan bij het beoordelen van windturbinegeluid. Voor wat betreft het pulserende karakter van windturbinegeluid wordt verwezen naar de Nota van beantwoording zienswijzen, waarin dit reeds aan de orde is gekomen. Ook met betrekking tot "speculatie" van appellanten over negatieve gevolgen van laagfrequent en infrason geluid wordt verwezen naar de Nota van Zienswijzen. Verder wordt verwezen naar het GGD/RIVM-rapport 2017, waarbij nog wordt geconcludeerd dat windturbines afwijken van andere bronnen door hun karakter, zowel visueel als auditief, waardoor verder onderzoek nodig lijkt.

## COMMENTAAR

De STAB stelt met betrekking tot de wettelijke normen dat de Afdeling heeft aangegeven dat een mogelijke hinderlijkheid vanwege het pulseren al is verdisconteerd in de normstelling. In de uitspraak van Windpark Drentse Monden en Oostermoer kunnen we met betrekking tot het deskundigenbericht van de STAB lezen:

*"Nieuwe wetenschappelijke inzichten*

*In het deskundigenbericht staat dat in wetenschappelijke publicaties de laatste tijd wordt vermeld dat aan de hinder van windturbinegeluid wellicht meer gewicht moet worden toegekend dan in het verleden is gebeurd. Gewezen is op een symposium eind 2014 in Zweden waar melding is gemaakt van onderzoek waaruit zou zijn gebleken dat amplitudemodulatie de hinderbeleving van windturbines sterk kan doen toenemen. Een oorzaak voor mogelijke onderschatting van hinder van windturbinegeluid in het Activiteitenbesluit zou kunnen liggen in het feit dat de wetgever de keuze voor de normstelling in artikel 3.14a, eerste lid, van het Activiteitenbesluit omstreeks 2010 heeft gemaakt op basis van onderzoeken naar dosis-effectrelaties in Nederland en Zweden in de jaren daaraan voorafgaand, aldus het deskundigenbericht. De windturbines waren toen kleiner dan de windturbines die de laatste jaren worden gerealiseerd. De steeds grotere ashoogten, grotere diameters van de wieken en het feit dat boven de 120 m de windprofielen sterk kunnen afwijken van de standaarden die men voor lagere hoogten hanteert, kunnen volgens het deskundigenbericht bijdragen aan een wellicht veranderend milieutechnisch inzicht bij het beoordelen van de hinderlijkheid van het windturbinegeluid. In dit kader hebben onderzoekers enige tijd geleden vermeld van mening te zijn dat er vanwege het opvallende karakter van het windturbinegeluid een toeslag van 5 dB op het  $L_{den}$  zou moeten worden toegepast, de zogenoemde straffactor, aldus het deskundigenbericht."*

In het onderhavige geval wordt bovenstaande passage niet meer vermeld en volgt het STAB de lijn van de Afdeling Bestuursrechtspraak. Kun je dan zeggen dat er sprake is van een onafhankelijk adviseur? Wij zijn van mening van niet. De bovenstaande passage kan heel gemakkelijk verder worden onderbouwd. De STAB kiest hier niet voor. Wij nemen aan dat dezelfde lijn gevolgd wordt op vele andere punten en dat het advies dus beïnvloed wordt door standpunten van de Afdeling Bestuursrechtspraak met betrekking tot het dossier windenergie in het algemeen. Op deze manier wordt rechtspraak uitgehold.

Wij hebben die indruk ook omdat niet inhoudelijk wordt ingegaan op onze motivatie en de bijgevoegde rapporten. Het bevreemdt ons dan dat regelmatig verwezen wordt naar de provinciale Nota van Zienswijzen. Die Nota van zienswijzen ging ook niet inhoudelijk in op onze motivatie, net zo min als het verweerschrift van ENVIR Advocaten.

Wij verwijzen voor wat betreft het onderdeel geluid naar ons beroepschrift, waar een en ander uitgebreid wordt behandeld. We beperken ons hier tot een aantal opmerkingen; verder zullen we nog iets zeggen over de door STAB aangehaalde WHO-richtlijnen, het GGD/RIVM-rapport en het Deense artikel van Möller/Pedersen.

## REGULIER GELUID / WETTELIJKE NORMEN

Nogmaals, de huidige wettelijke normen houden geen rekening met laagfrequent/infrasoon geluid en amplitudemodulatie (pulsen) (zie ook rapport RIVM 2013). Daarnaast moet worden vastgesteld dat de beoordelingsmaten  $L_{den}$  en  $L_{night}$  expliciet niet geschikt zijn voor fluctuerend geluid zoals wordt veroorzaakt door een windturbinepark.

Het onafhankelijk adviesbureau Peutz zegt hierover in zijn second opinion d.d. 24.10.2017\* :

\*Bijlage beroepschrift 14.11.2018

*"Als gevolg van deze beoordelingsmethodiek kunnen gedurende een groot aantal dagen en nachten geluidniveaus optreden die aanzienlijk hoger zijn dan de toepasselijke (jaargemiddelde) grenswaarde. Het bovenstaande leidt tot de onwenselijke situatie dat gedurende deze dagen en nachten onacceptabele geluidhinder zal optreden.*

*De beoordelingsmaten  $L_{den}$  en  $L_{night}$  zijn feitelijk bedoeld voor continu en min of meer gelijkmatig geluid (zoals wegverkeerslawaaï) maar zijn expliciet niet geschikt voor fluctuerend geluid zoals wordt veroorzaakt door een windturbinepark."*

En ook in de WHO-richtlijnen wordt aangegeven dat de beoordelingsnormen  $L_{den}$  en  $L_{night}$  niet geschikt zijn voor windturbines (zie verderop pagina 11/12).

De stelling dat onaanvaardbare hinder door laagfrequent geluid wordt voorkomen indien wordt voldaan aan de geluidsnormen van het activiteitenbesluit (brief staatssecretaris d.d. 31 maart 2014, kamerstuk 33612) moet intussen als volstrekt achterhaald worden beschouwd.

De overlast van de huidige generatie windturbines is niet meer vergelijkbaar met die van eerdere generaties. Het is onbegrijpelijk dat de overheid dit nog steeds lijkt te ontkennen. Daarbij wijzen wij erop, dat voor wat betreft laagfrequent en infrasoon geluid onder de verschillende atmosferische omstandigheden er géén gegevens bekend zijn van moderne windturbines.

In het door de STAB toegevoegde rapport "Low-frequency noise from large wind turbines" van Möller/Pedersen uit 2010 kunnen we al lezen:

*"Thus, at the regression line, the noise-occupied area increases more than proportionally to the nominal electric power. This is a remarkable result, when considering today's development with constantly increasing turbine sizes and even, at least in Denmark, replacing many small turbines with few larger turbines. From a noise pollution point of view, this seems as a step back. If the installed nominal electric power is the same, large turbines affect a larger area with noise than small turbines do."*

## LAAGFREQUENT GELUID

Wij verwijzen naar de second opinion van Peutz d.d. 24.10.2017\* waarin kritisch wordt gereageerd op Onderzoek Laagfrequent Geluid Windpark Greenport Venlo d.d. 23.08.2017 van Arcadis en geluidaspecten algemeen. Met betrekking tot laagfrequent geluid wordt gezegd:

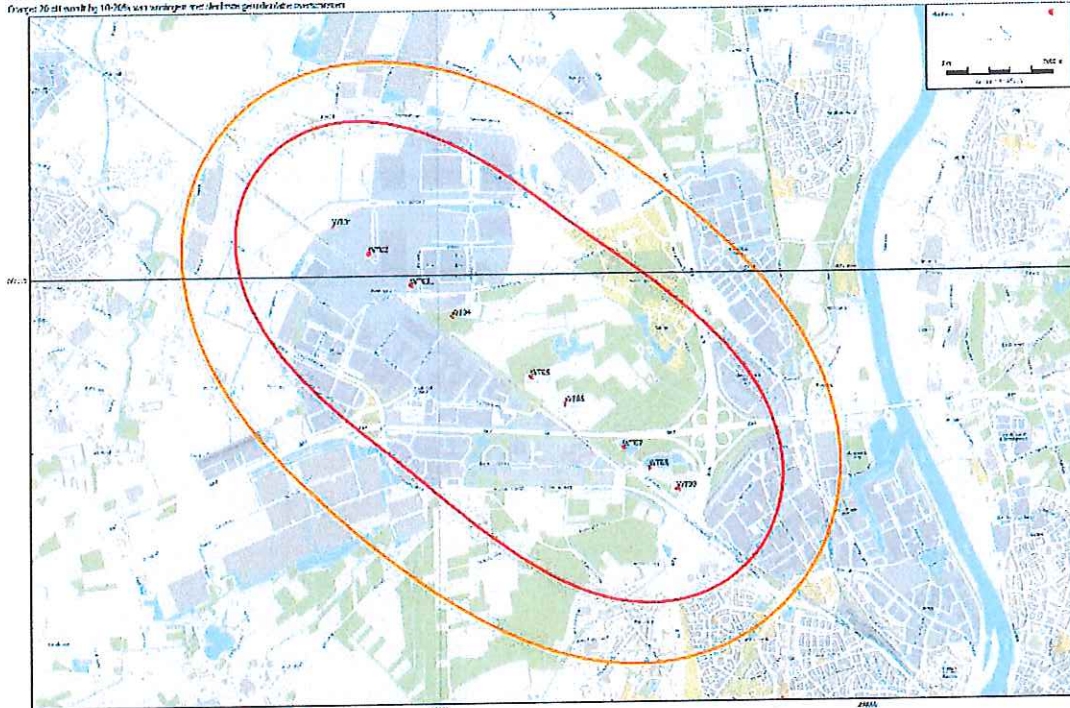
\*Bijlage beroepschrift 14.11.2018

*"De conclusie die in de MER wordt getrokken dat in alle onderzochte alternatieven, inclusief het voorkeursalternatief wordt voldaan aan de criteria op basis van het Vercammenonderzoek is derhalve onjuist. Helaas moet worden geconcludeerd dat de kans dat (onaanvaardbare) hinder zal optreden vanwege laagfrequent geluid door het windpark aanmerkelijk is."*

In de reactie van 27.02.2018\* heeft Peutz het volgende kaartje toegevoegd:

\*Bijlage beroepschrift 14.11.2018

Indicatieve contouren van laagfrequente binnengeluidsniveaus LpALF, Deense methode  
Rood: 20 dB wordt bij 33% van de woningen met slechtste geluidsisolatie overschreden  
Oranje: 20 dB wordt bij 10-20% van woningen met slechtste geluidsisolatie overschreden



Indicatieve contouren van laagfrequente binnengeluidsniveaus LpALF, Deense methode  
Rood: 20 dB wordt bij 33% van de woningen met slechtste geluidsisolatie overschreden  
Oranje: 20 dB wordt bij 10-20% van woningen met slechtste geluidsisolatie overschreden

Ter toelichting: de hinder die wordt ondervonden van laagfrequent geluid neemt sterk toe wanneer het geluid de 20 dB overschrijdt.

## INFRASOON GELUID

De STAB stelt dat infrageluid over het algemeen onhoorbaar moet worden geacht en in ieder geval niet luid genoeg is om effecten op de gezondheid te veroorzaken.

Wij wijzen erop dat er overal ter wereld sprake is van gezondheidsproblemen bij omwonenden van windturbines. Het feit dat klachten nog maar deels kunnen worden verklaard, houdt niet in dat je kunt zeggen "niets aan de hand". Dat er nog veel wetenschappelijk onderzoek nodig is op diverse terreinen mag duidelijk zijn.

Duidelijk is dat de langetermijnblootstelling aan infrason geluid een belangrijke factor is. Vele wetenschappers gaan er intussen vanuit dat infrason geluid **óf** bij een kortstondige hoge blootstelling **óf** bij een continue langdurige blootstelling in lagere dosering de gezondheid kan (en zal) aantasten. En ook duidelijk is, dat je "natuurlijk infrason geluid" niet mag vergelijken met het "technisch infrason geluid" dat door windturbines geproduceerd wordt; dit geluid heeft een geheel "eigen handtekening". Er is nog veel wetenschappelijk onderzoek nodig, maar op grond van de kennis die nu al voorhanden is op dit vlak (denk daarbij aan medici die als eerste geconfronteerd worden met de gevolgen van de geluidsuitstoot van windturbines) dient

nu al het voorzorgsbeginsel te worden toegepast. In ons beroepschrift gaan wij uitgebreid in op deze materie, onderbouwd met rapporten. De Afdeling Bestuursrechtspraak lijkt echter het rapport van GGD/RIVM uit 2017, een (beperkt) literatuuronderzoek verricht door 2 personen (waarvan 1 persoon thans lezingen verzorgt voor de windlobby) "heilig" verklaard te hebben. In ons beroepschrift gaan wij op dit rapport (en andere rapporten) in.

Wie krijgen er als eerste te maken met gezondheidsklachten? De artsen. Enkele passages uit "Positionspapier zu Gesundheitsrisiken beim Ausbau der Erneuerbaren Energien d.d. 24.02.2015 (AEFIS, Ärzte für Immissionschutz)\*\* :

\*Bijlage beroepschrift 14.11.2018

*"Gewöhnung als sensibilitätsmindernde Adaptation ist in Bezug auf die neurologische (nicht psychoakustische!) Verarbeitung von langfristig einwirkendem niederfrequentem Schall in der Medizin nicht bekannt. Im Gegenteil: je länger die Dauer der Exposition, desto mehr rücken unterschwellige Ereignisse durch Bahnungseffekte in den Bereich der medizinischen Wirksamkeit (Goldenstein 1967, Ambrose und Rand 2012, Colin H. Hansen 2013)."*

*"Wie kann durch ministerielle Broschüren und durch Äußerungen von politischen Mandatsträgern ständig der Anschein vermittelt werden, dass von niederfrequenten Emissionen keine Gefahren ausgehen können? Man begründet dies damit, der Infraschall der Windkraftanlagen liege deutlich unter der „Wahrnehmungsschwelle“ des Menschen. Die Orientierung an einer „Wahrnehmungsschwelle“ ignoriert bekannte Krankheitsentstehungswege. Die krankmachenden Wirkungen niederfrequenter Schallwellen beruhen auf messbaren physiologischen Mechanismen und müssen von der immer wieder angeführten Wahrnehmungsschwelle deutlich getrennt werden! Wie weiter oben schon ausgeführt erfolgt über die Strukturen des Innenohres für Infraschall unterhalb der Hörschwelle eine Reizweiterleitung mit nachfolgender neuronaler Verarbeitung. Zudem ist die Schallaufnahme bei weitem nicht auf das Gehör beschränkt (Gehirn, Haut, Gleichgewichtsorgan etc.). Medizinisch erfassbare Wirkungen entstehen bei Langzeitbelastung mit Infraschall durch Bahnungseffekte auch bei Pegeln deutlich unter der „Wahrnehmungsschwelle“. Die „Wahrnehmungsschwelle“ als untere Grenze des Gesundheitsschutzes ist aus diesem Grund nicht mehr akzeptabel. Eine auf den vorliegenden medizinischen Wirkungen basierende „Wirkungsschwelle“ muss zukünftig den Rahmen der gesundheitlichen Belastung der Bevölkerung festlegen."*

*"Diese Zusammenhänge machen plausibel, warum Infraschallfolgen erst nach Monaten oder Jahren der Belastung entstehen können und die Ursache der Erkrankungen somit verschleiert wird. Die gängige Praxis der Kurzzeitmessungen ignoriert Langzeitfolgen. Dadurch ist die (Schutz-)Norm „langzeitblind“, genau wie gerne zitierte Laboruntersuchungen zur Infraschallproblematik. Es gibt keine belastbaren Studien, die die Unbedenklichkeit von langfristiger Einwirkung tieffrequenten Schalles unterhalb der Hörschwelle beweisen!"*

De STAB heeft als bijlage toegevoegd de "Environmental Noise Guidelines for the European Region" van de WHO uit 2018.

Gemeld wordt in dit rapport dat er bij nieuwe vormen van geluidsoverlast zoals windturbines te weinig data zijn, dat er onderzoek nodig is.

Met betrekking tot windturbines wordt gesteld:

*"Wind turbines can generate infrasound or lower frequencies of sound than traffic sources."*



However, few studies relating exposure to such noise from wind turbines to health effects are available. It is also unknown whether lower frequencies of sound generated outdoors are audible indoors, particularly when windows are closed.

The noise emitted from wind turbines has **other characteristics**, including the repetitive nature of the sound of the rotating blades and atmospheric influence leading to a variability of amplitude modulation, which can be a source of above average annoyance (Schäffer et al., 2016). This **differentiates it from noise from other sources and has not always been properly characterized. Standard methods of measuring sound, most commonly including A-weighting, may not capture the low-frequency sound and amplitude modulation characteristic of wind turbine noise** (Council of Canadian Academies, 2015).

Even though correlations between noise indicators tend to be high (especially between LAeq-like indicators) and conversions between indicators do not normally influence the correlations between the noise indicator and a particular health effect, important assumptions remain when exposure to wind turbine noise in Lden is converted from original sound pressure level values. The conversion requires, as variable, the statistical distribution of annual wind speed at a particular height, which depends on the type of wind turbine and meteorological conditions at a particular geographical location. Such input variables may not be directly applicable for use in other sites. They are sometimes used without specific validation for a particular area, however, because of practical limitations or lack of data and resources. This can lead to increased uncertainty in the assessment of the relationship between wind turbine noise exposure and health outcomes.

Based on all these factors, it may be concluded that the **acoustical description of wind turbine noise by means of Lden or Lnight may be a poor characterization of wind turbine noise and may limit the ability to observe associations between wind turbine noise and health outcomes.**"

Dus ook hier wordt gesteld dat de normen Lden en Lnight niet geschikt zijn voor windturbines, dat het windturbinegeluid een eigen karakteristiek heeft.

Wij wijzen erop dat het Robert Koch-Institut in de aanbeveling "*Infraschall und Tieffrequenter Schall- ein Thema für den umweltbezogenen Gesundheitsschutz in Deutschland?*" \* stelt dat er onderzoek nodig is om mechanismen te verklaren, dat de langetermijnblootstelling een belangrijke factor is. Ook hier wordt gesproken over "schwache Literaturlage":

\*Bijlage beroepschrift 14.11.2018

*"Abschließend kann festgehalten werden, dass die schwache Literaturlage deutlich macht, dass weitere Studien zur Aufklärung der Wirkungsmechanismen notwendig sind. Unter Einbeziehung der Erkenntnisse, dass der menschliche Körper ein schwingfähiges System darstellt (. Abb. 4), ist insbesondere auch die Abklärung der gesundheitlichen Relevanz von durch tieffrequenten Schall verursachten Resonanzphänomenen im menschlichen Organismus erforderlich. So pulsiert z.B. auch der Intracranialraum des menschlichen Kopfes in Frequenzen des Infraschallbereiches [37]."*

Het doel van het rapport "Machbarkeitsstudie zu Wirkungen von Infraschall" van het Umwelt Bundesamt uit 2014\* is te kijken **welk onderzoek** moet plaatsvinden om de gevolgen van infrason geluid goed in kaart te kunnen brengen. Duidelijk wordt tot uitdrukking gebracht dat er nog veel onderzoek nodig is. Er wordt **ABSOLUUT NIET** gesteld dat infrason geluid onder bijvoorbeeld de waarnemingsdrempel onschadelijk is.

\*Bijlage beroepschrift 14.11.2018

Daarbij is deze conclusie (zie verder tekstgedeelten beneden) belangrijk:

*"Een vergelijking van de onderzoeksgegevens heeft aangetoond dat negatieve effecten van infrason geluid in het frequentiebereik onder 10 Hz ook bij geluidsdrumniveaus onder de gehoordrempel niet worden uitgesloten."*

*("Ein Vergleich der Untersuchungsergebnisse hat gezeigt, dass negative Auswirkungen von Infraschall im Frequenzbereich unter 10 Hz auch bei Schalldruckpegeln unterhalb der Hörschwelle nicht ausgeschlossen sind.)*

Enkele citaten:

*"• Es fehlen Untersuchungen zu Wirkungsmechanismen in denen die Verbindung von Infraschall, tieffrequenter Schall und Hörschall einbezogen wird. Dabei wären in **enger Zusammenarbeit von Medizinern und Akustikern** entsprechende akustische Szenarien messtechnisch zu erfassen oder zu generieren, um praktische Problemfälle zu erforschen.*

*• Vielfach wird unterstellt oder beruht sogar auf eigenen Erfahrungen, dass man sich scheinbar an gewisse Dinge auf Dauer gewöhnen kann, so auch an Lärm, wenn er zum Beispiel nicht zu laut ist (Habituation). **Im Allgemeinen tritt jedoch ein Gewöhnungseffekt nur scheinbar auf und ist oft das Resultat einer Verdrängungsstrategie. Eine solche Strategie scheint aber bei tiefen Frequenzen nur schwer möglich zu sein, denn mit steigender Dauer der Exposition nimmt die Empfindlichkeit zu (Sensibilisierung).** Das wirft die Fragen auf: Gibt es dazu ein physiologisches Korrelat, das diesen Vorgang verstehen lässt? Gibt es eine Möglichkeit, diese Sensibilisierung auszuhalten oder sogar wieder rückgängig zu machen?*

*• Wird der Vorgang der Sensibilisierung verstanden, ist vielleicht auch erklärbar, warum nur ein gewisser Anteil der Bevölkerung sehr empfindlich reagiert? In sämtlichen Untersuchungen fehlt eine Erklärung, **wodurch sich diese besonders belästigende Wirkung ergibt.** Besteht ein direkter Einfluss auf mentale Prozesse? Von der Beantwortung dieser Frage hängt im Wesentlichen ab, welche Qualität ein Schutz gegen tieffrequenten Schall und Infraschall haben muss.*

*• Inwieweit eine Verbindung zu anderen medizinischen Phänomenen besteht ist bislang nicht geklärt. **Eine Hypothese ist, dass durch tieffrequenten Schall und Infraschall neuronale Prozesse verursacht werden, die bei einem mehr oder minder leichten Anstoß durch einen akustischen Stimulus ein andauerndes „Eigenleben“ entwickeln.***

*"• Eine im Zusammenhang mit Infraschall häufig untersuchte Geräuschquelle sind Windenergieanlagen. Die Veröffentlichungen zeigen, dass die Erfassung von Abstrahlung und Ausbreitung der Geräusche von Windenergieanlagen mit Unsicherheiten behaftet sind, die eine fundierte Geräuschprognose erschweren. **Mit wachsender Höhe der Windenergieanlagen durchschneiden die Rotorblätter ein stärker variierendes Windprofil. Es ist daher fraglich, ob das Abstrahlungs- und Ausbreitungsmodell für kleinere Windenergieanlagen auf moderne, große Anlagen übertragbar ist. Aufgrund theoretischer Betrachtungen von Strömungsakustikern ist nicht davon auszugehen.** Ein erweitertes Wissen über die genannten Vorgänge wäre aber nicht nur eine notwendige Voraussetzung für eine bessere Immissionsprognose. Die gewonnenen Erkenntnisse könnten auch Hinweise für eine bessere Lärminderung von Windenergieanlagen liefern.*

• **Defizite zeigen sich auch in der Literatur im Hinblick auf einen Schutz gegen tieffrequenten Schall und Infraschall.** Die physikalischen Gegebenheiten von ausgeprägt tieffrequenten Schallen erschweren einen wirksamen Lärmschutz. Sollen effektive bauliche Schallschutzmaßnahmen getroffen werden, so ist der Aufwand bezüglich eingesetzter Massen oder Volumina umgekehrt proportional zu den Frequenzen. Bei tieffrequentem Schall oder sogar bei Infraschall bedeutet dies in der Regel einen **kaum realisierbaren Aufwand.**"

"Betrachtet man einige exemplarische Untersuchungsergebnisse, wird deutlich, dass **Infraschall ab gewissen Pegelhöhen vielfältige negative Auswirkungen auf den menschlichen Körper haben kann.** Zusammenfassend kann gesagt werden, dass viele der negativen Auswirkungen von Infraschalleinwirkungen die Bereiche **Herz-Kreislaufsystem, Konzentration und Reaktionszeit, Gleichgewichtsorgane, das Nervensystem und die auditiven Sinnesorgane** betreffen. Probanden klagten häufig über Schwindel- und Unbehaglichkeitsempfindungen bei Infraschallexposition.

**Ein Vergleich der Untersuchungsergebnisse hat gezeigt, dass negative Auswirkungen von Infraschall im Frequenzbereich unter 10 Hz auch bei Schalldruckpegeln unterhalb der Hörschwelle nicht ausgeschlossen sind.** Die ersten negativen Auswirkungen wurden bereits bei Schalldruckpegeln von ca. 75 dB festgestellt, wobei die Effekte auch aus Schallanteilen über der Hörschwelle (> 20 Hz) resultieren können. Für eine negative Auswirkung von Infraschall unterhalb der Wahrnehmungsschwelle konnten bislang keine wissenschaftlich gesicherten Erkenntnisse gefunden werden, auch wenn **zahlreiche Forschungsbeiträge entsprechende Hypothesen postulieren.**"

Met welk recht worden deze door ons aangehaalde rapporten zomaar terzijde gelegd door de STAB? Als je bovenstaande passages leest moeten toch alle alarmbellen rinkelen? Bovenstaand rapport is voorgelegd aan de Deutscher Bundestag, zie bijlage 1. Het terzijde leggen van deze rapporten, het niet ingaan op de bevindingen van deze rapporten maakt dat je aan het advies van de STAB op dit punt geen enkele waarde kunt toekennen.

Duidelijk mag zijn dat het geluid van windturbines wel degelijk een gezondheids-issue vormt, dat er nu al alle redenen zijn om het voorzorgsbeginsel toe te passen, zoals ook een land als Polen deed. Duidelijk mag zijn dat je windturbines zover mogelijk uit de buurt van geconcentreerde bebouwing moet zetten. En daarmee moeten de 5 windturbines richting Blerick veroordeeld worden, zeker gezien het feit dat er alternatieve locaties zijn én het feit dat ze buiten het voorkeursgebied van de provincie zijn geplaatst.

#### **4. GEMEENTERAAD VENLO EN BOEKEND/BLERICK + OPMERKING MER**

De STAB kijkt (met name) naar ruimtelijke ordening en milieu. In het kader van ruimtelijke ordening is ook de reactie van de gemeenteraad relevant, is ook het huidige beleid met betrekking tot Boekend relevant. In hoeverre moet de provincie rekening houden met bestaande uitgangspunten van gemeentelijk beleid? (Uiteraard is een andere vraag of de provincie in dit geval wel een PIP mag opstellen, gezien het voorafgaande traject waarbij ook de provincie intensief betrokken was.)

In haar besluitvormende vergadering van 27 juni 2018 heeft de gemeenteraad van Venlo aangegeven dat voor het woongebied nabij Greenport Venlo en de snelwegen A73 en A67 geldt

dat dit nu al te maken heeft met gezondheidseffecten van deze snelwegen en de aanwezige bedrijven.

Een meerderheid van de gemeenteraad is van oordeel, dat het windpark zoals opgenomen in het ontwerp-inpassingsplan te omvangrijk is en daardoor een te grote wissel trekt op omliggende woningen, wijken en bedrijven.

Citaat brief gemeenteraad\* (Reactie gemeenteraad Venlo in het kader van de hoorplicht ex artikel 3.26 lid 1 WRO):

\*Bijlage beroepschrift 14.11.2018

*"Dit maakt ook dat het windpark onvoldoende draagvlak heeft in de omgeving. U wordt nadrukkelijk in overweging gegeven op deze locatie in Greenport Venlo te volstaan met het plaatsen van enkele windturbines, waarbij de direct omwonenden op gepaste wijze dienen te worden gecompenseerd. De overige windturbines dienen in overleg met andere gemeenten en de provincie elders te worden gerealiseerd. Op deze manier wordt een bijdrage geleverd aan de opgave op het gebied van windenergie en wordt tegelijkertijd rekenschap gegeven van het belang van het behoud van een goed woon-, werk- en leefklimaat in het omliggende gebied."*

Geconstateerd moet worden:

1. De 5 windturbines richting Blerick hoeven niet gerealiseerd te worden om te voldoen aan de provinciale taakstelling.
2. De provincie gaat niet in op de opmerkingen van de gemeenteraad met betrekking tot "een goed woon-, werk- en leefklimaat in het omliggende gebied".
3. De provincie schenkt geen aandacht aan een toeristisch- recreatieve ontwikkeling van Boekend, schenkt geen aandacht aan de natuurgebieden Koelbroek en Crayelheide.

De STAB gaat wel in op de punten 1 en 3; maar niet op punt 2 .

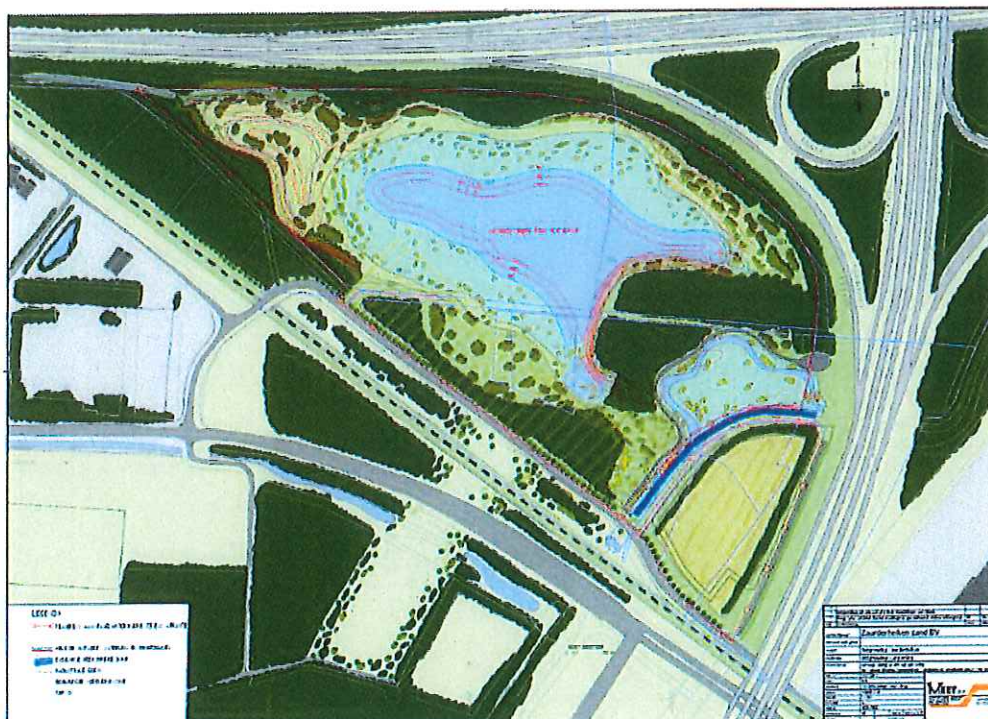
Dit is echter wel een relevant punt; wij zijn in dit kader uitgebreid ingegaan op de overlast van de gebundelde A73/A74. Verdere overlast is niet toelaatbaar. In dat kader willen we opmerken dat het geluidsproductieplafond van aangrenzende woningen wordt overschreden. Ook willen we opmerken dat momenteel een verbreding van het tussen Boekend en Blerick gelegen gedeelte van de gebundelde A73/A74 vanuit het verkeersknooppunt Zaarderheiken aan de orde is.

#### OPMERKING MER

Wat het natuurgebied Crayelheide en het staatsnatuureservaat Koelbroek betreft (zie ook rapport "Boeiend Boekend" voor beschrijving natuurwaarden \*) hebben we opgemerkt dat het steeds beleidsuitgangspunt van de gemeente Venlo is geweest deze gebieden te beschermen, dat dit extra belangrijk is, omdat er door de industriële expansie van Venlo in dit gebied al zo veel van het landschap verloren is gegaan. Dat dit gebied de bufferzone vormt tussen de oprukkende industrie en het stedelijk gebied. De gebieden vormen daarbij het hart van Boekend, zijn essentieel voor een meer toeristisch/recreatieve ontwikkeling van Boekend.

\*bijlage beroepschrift 14.11.2018

Wij hebben aangegeven het als zeer grote tekortkoming in het MER te zien dat de belangrijke aangrenzende natuurgebieden Crayelheide en Koelbroek compleet worden genegeerd, terwijl de effecten van de windturbines op deze gebieden gigantisch zijn.



Bestemmingsplan "Natuurontwikkeling Zaarderheiken", inrichtingsplan

Daarbij zijn wij ook uitgebreid ingegaan op het bestemmingsplan "Natuurontwikkeling Zaarderheiken". In het MER wordt er vanuit gegaan dat er door de hier aan de orde zijnde ontgronding kansen ontstaan om bijvoorbeeld in de directe omgeving van de windturbines geen bos of water aan te leggen of te laten ontstaan.

Het inrichtingsplan van het onlangs vastgestelde bestemmingsplan gaat echter uit van een grote, diepe waterplas en natte natuur. Dus geheel in strijd met de aannames van het MER op dit vlak.

Het betreft hier de lob van verkeersknooppunt Zaarderheiken waar de 3 windturbines richting Blerick (nummer 7,8, en 9) gepland zijn die een totaal afwijkende maatvoering/andere tussenafstand hebben vanwege de beperkte ruimte tussen de Rijkswegen. Relevant is dat het hier NNN-gebied (Nationaal Natuurnetwerk) betreft waarover een verbindingzone vanuit Crayelheide/Koelbroek loopt.

Het verbaast ons, dat de STAB hier geen aandacht aan heeft besteed.

#### TENSLOTTE

Uit het bovenstaande blijkt, dat wij van mening zijn dat het door ons op 14 maart 2019 ontvangen deskundigenverslag van de STAB aanpassingen behoeft.

Tenslotte willen wij benadrukken dat in het kader van een goede ruimtelijke ordening zo weinig mogelijk mensen blootgesteld moeten worden aan windturbinegeluid. Hier is geen noodzaak de 5 windturbines richting het stedelijk gebied te realiseren in het kader van de provinciale opgave, er zijn daarbij duidelijk alternatieven voorhanden

## SAMEN = STERK

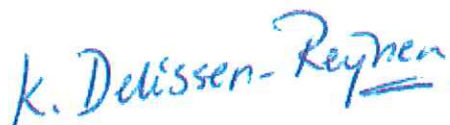
Hoogachtend,



J. Raedts



mr. M. Lenders



K. Delissen-Reijnen

[www.actiegroepwindturbines.nl](http://www.actiegroepwindturbines.nl)

Bijlage:

1. Gesundheitliche Auswirkungen von Infraschall-Emissionen durch Windkraftanlagen, Deutscher Bundestag 2015